

BYGHERRERAPPORT

for arkæologisk undersøgelse

Etape III

ROM J. nr. 2285
KUAS FOR 2003-2122-0835
Trekroner Øst
Roskilde Dms.

Stednr. 020410
Sogn Roskilde Dms.
Herred Sømme
Amt København

Bopladsområder, ældre førromersk – ældre romersk jernalder ca. 500 f.Kr- Kr.f.

Indholdsfortegnelse

Indledning.....	2
Resumé	2
Undersøgelsens resultater.....	2
Sammenfatning og konklusion – etape III	11
Perspektiver og videre undersøgelser i fortidsmindelandskabet	13
Topografi, terræn og undergrund	14
Baggrund og begrundelse for udgravningen	14
Udgravningens data.....	14
Udgravningsmetode	14
Dataliste.....	15
Litteraturliste	16
Tidstavle	17

For rapporten

6. juli 2006.....Cand. mag. Birgitte Borby Hansen

Indledning

Nærværende rapport dækker den arkæologiske undersøgelse der blev påbegyndt d. 31/3 og afsluttedes d. 24/5-06. Udgravningen blev finansieret af byherren, Roskilde Kommune. Det af Kulturarvsstyrelsens godkendte budget for prøveundersøgelsen lød på 334.391,24 kr. Roskilde Museum var ansvarlig for undersøgelsen.

Resumé

Område 28 på i alt ca. 12 ha. er i lighed med etape II præget af adskillige lavninger, små bakkeøer, åse og plateauer. På 5 undersøgte plateauer ses gårdsenheder i 1 eller 2 faser med kort tidsmæssig kontekst, omgivet af våde, datidigt opfyldte lavninger.

Gårdene overlapper evt. hinanden og består af 10-16 meter lange beboelseshuse, tilknyttet 1-2 mindre økonomibygninger (stalde, udhuse, skure o.l.) på 4,5-10 meters længde samt evt. en kvadratisk staklade/forrådshus. Den overvejende grundplan er rektangulær, færre er trapezoide. Keramik fra bopladserne dateres indenfor førromersk og ældre romersk jernalder ca. 500 f. Kr. Kr. f., hvortil gårdsenhederne må henføres. Der ses ingen andre perioder repræsenteret i området, hvorfor enkeltgårde med andre former for fællesskab end de jyske landsbyfællesskab dominerer agerlandskabet, udelukkende i et tidsrum i den ældre jernalder. Før da og siden hen i oldtiden har bosættelse ikke fundet sted.

Undersøgelsens resultater

Område 28, etape III – felterne DZ-1, EG-2, EK-2, EL-3, EM-3

Område 28 udgør et stort nærmest rektangulært areal på i alt ca. 12 ha. Arealet er i lighed med etape II præget af adskillige lavninger. Dog ses her et udpræget større antal af små gentagne lavninger med adskillige små bakkeøer og åse imellem. I det nordvestlige hjørne ses i nordkanten af grøfterne spor af en større opfyldt lavning, som endnu kan ses i terrænet inde på nordsiden af skellet, lige vest for Marbjergholmsvej. Ved mindre udvidelser i grøfterne kunne der på visse plateauer ses koncentrerede spor efter bosættelse i form af stolpespor, gruber, kulturlag og kogestensgruber. På 5 udvalgte plateauer blev der udvidet til egentlige større eller mindre felter; på alle 5 steder kunne antagelserne om tilstedeværelse af gårdsenheder bekræftes.

Felt DZ-1

Udvidelse på ca. 24x40 meter, ca. 960 m², over grøfterne DY og DZ samt et areal øst for grøft DZ. Der fremkom ca. 112 fyldskifter, hvoraf de 104 blev undersøgt. Af disse kunne omtrent 70 karakteriseres som stolpehuller, 6 som gruber, 5 som kogestensgruber samt 1 muldopfyldt lavning. 18 fyldskifter blev slettet som værende moderne muldrester, stenspor, undergrundvariationer o.l.

På dette lille plateau synes anlagt en gårdsenhed, bestående af det største hus 1 som det sandsynlige beboelseshus på mindst 12 meters længde, med kraftigt dimensioneret og funderet tømmer. Huset er lagt tæt på en fugtig lavning, der evt. via en udgang i østgavlen kan have fungeret som udsnidsområde for husholdningen. I en af husets stolper var hensat et lerkar, der tolkes som et offerkar i forbindelse med husets opførelse – eller nedbrydning.

Fig. 1

Lerkar med stor sten lagt oveni. Karret fandtes i en tagbærende stolpe til et langhus på felt DZ-1 (markeret med stjerne på fig. 2). Karret tolkes som et offerkar, måske nedsat for at afværge ondt. Bopladsen dateres til ca. 500-200 f. Kr.

Ca. 10 meter forskudt mod NV er med samme orientering og længderetning to gange lagt en mindre bygning med tilhørende staklade, hus 2 og bygning 4, samt hus 3 og bygning 5. Hus 3 er delvist forskudt mod øst. Hus 2 er knapt 10 meter langt med mindre kraftigt tømmer end hus 1; hus 3 er kun 7 meter langt med de mindste tømmerdimensioner. Stakladerne til hhv. hus 2 og 3 passer i stolpedimension til hver sit hus. Det kan ikke med sikkerhed afgøres hvilken bygning der er anlagt først; sandsynligvis tilhører hus 3 den yngste fase. Dette understøttes af at hus 2 synes nedbrændt og erstattet af et ikke nedbrændt hus 3.

Hus 2 og 3 kan have fungeret som økonomibygninger til langhuset, hus 1. Dette synes ikke fornyet i flere faser, bortset udskiftninger af enkelte stolper. Det kraftige tømmer kan have haft længere levetid end tømmeret i de mindre økonomibygninger. Gårdsenheden synes derfor kun at have fungeret indenfor én periode, hvor det tilsyneladende har været nødvendigt at forny økonomibygningerne undervejs.

Ud fra de sparsomme og vanskeligt daterbare fund samt foreløbige iagttagelser af bygningernes grundplan synes gårdsenheden at kunne placeres indenfor ældre (førromersk) jernalder; keramik på pladsen kan dateres til ældre førromersk jernalder, ca. 500 f. Kr.

Øvrige anlæg på DZ-1

På feltet fandtes øvrige ca. 35 fyldskifter som kan karakteriseres som stolpehuller, men ingen af disse synes at kunne indgå i nogen erkendtbar struktur. De ses spredt på feltet især nord og vest for hus 1. De undersøgte spredte muldede gruber indeholdt ingen daterende genstande, og kogestensgruberne var kun bevarede som mere eller mindre diffuse bundrester. Den muldopfyldte lavning, som blev delvist afrømmet, ligger i umiddelbar tilknytning til østgavlen på hus 1. Den oprindeligt fugtige lavning kan have fungeret som udsnidsområde i direkte tilknytning til huset.

Øvrige fund på felt DZ-1

I en snitgrøft anlagt gennem grube A 1418, ca. 5 meter nord for hus 2-3, fandtes keramik samt ubrændte fragmenterede dyrebene (1418x1-5). Keramikken var ganske fintmagret og hårdtbrændt; der fandtes bl.a. en hank med vertikal fure samt et randskår med tætstillede lodrette negleindtryk.

ROM 2285
Etape III
Felt DZ-1

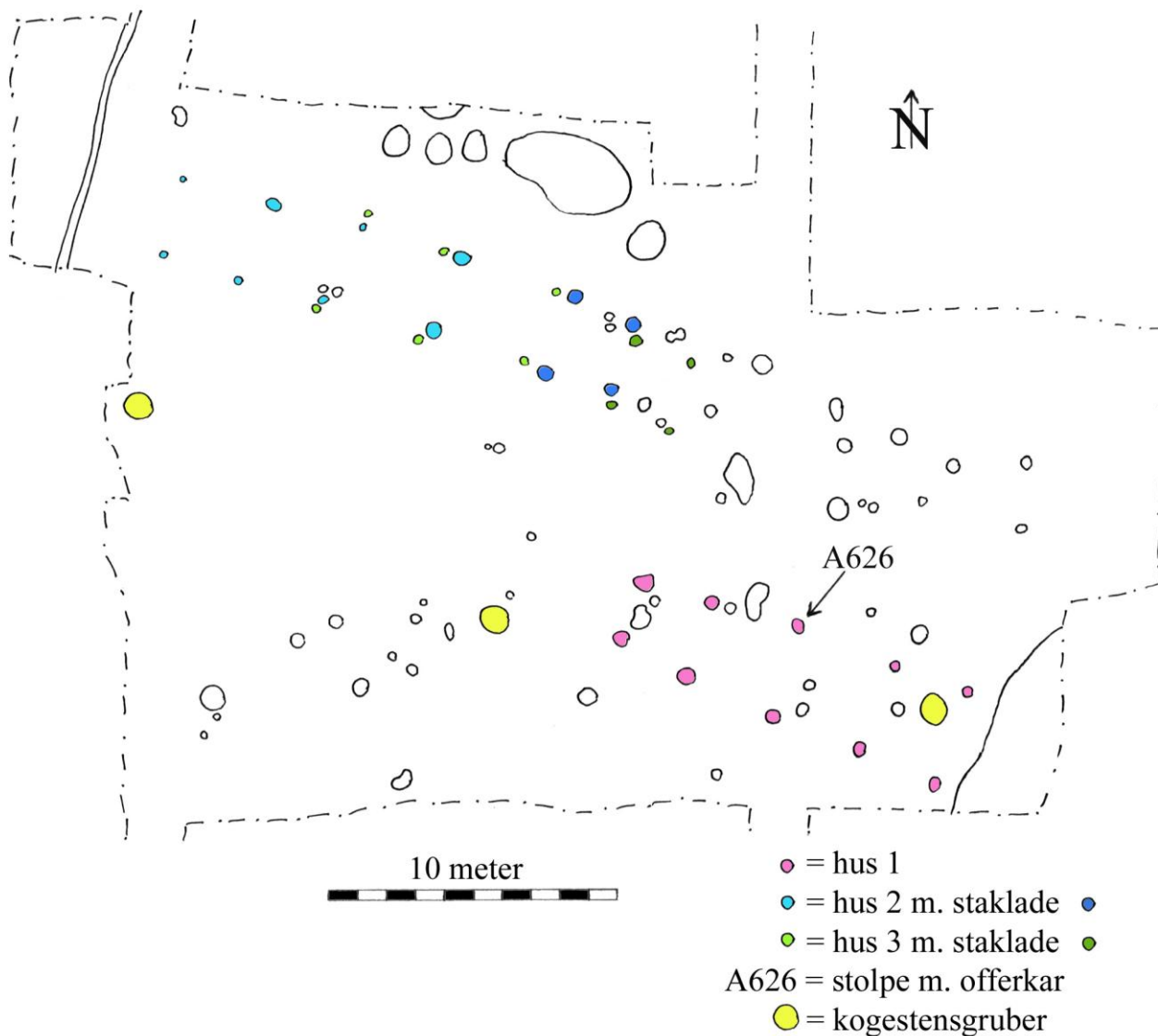

Fig. 2

Felt DZ-1 på etape III. Markeret er de tagbærende stolper i grundplanen af langhus 1, et beboelseshus (sydligst) samt nordvest herfor udhusene 2 og 3 med tilhørende kvadratisk staklade/forrådshus. Bygningerne overlapper delvist hinanden og repræsenterer to forskellige byggefaser. Gården dateres indenfor ældre førromersk jernalder ca. 500-200 f.

Lignende keramik er fundet på den sydsvenske boplads Fosie, dateret til sen yngre bronzealder og ældre førromersk jernalder (Björhem & Säfvestad 1993). Keramikken har ikke sikker kontekst til bygningerne på stedet, men det er sandsynligt at affaldsgruben tilhører bopladsen, der kun eksisterer i én periode. Bopladsen kunne sandsynligvis tilhøre ældre førromersk jernalder.

Felt EG-2

Udvidelse på ca. 25x30 meter, ca. 750 m², over grøfterne EF og EG. Der fremkom ca. 75 fyldskifter, hvoraf de 70 blev undersøgt. Af disse kunne omtrent 40 karakteriseres som stolpehuller, 9 som gruber, 1 som kogestensgrube samt 2 som muldopfyldte lavninger. 20 fyldskifter blev slettet som værende moderne muldrester, stenspor, undergrundsvariationer o.l.

På dette lille plateau synes anlagt en gårdsenhed, bestående af et langhus, hus 1, som det sandsynlige beboelseshus på mindst 11 meters længde; stolperne er stærkt afpløjede. Et stolpenegativ indikerer tømmerdimension på ca. 20 cm. Huset er lagt tæt på en fugtig lavning, der evt. via en udgang i østgavlen kan have fungeret som udsnidsområde for husholdningen. Spor af stærkt afpløjede stolper lige nord for hus 1 kan repræsentere endnu en bygning.

Ca. 3,5 meter vest for hus 1' vestgavl er med samme orientering og længderetning to gange tæt på hinanden lagt en staklade, fase 1 og 2; begge gange med samme grundplan, ca. 3 meter i kvadrat. Fase 1 kan stratigrafisk udskilles som den ældste staklade.

Langhuset, hus 1, er ikke fornyet, bortset evt. med udskiftninger af enkelte stolper. Dette synes ikke fornyet i flere faser, bortset fra evt. udskiftninger af enkelte stolper (708, 1565, 1570). Gårdsenheden bestående af et langhus med tilhørende staklade synes derfor kun at have fungeret indenfor én periode, hvor det tilsyneladende har været nødvendigt at forny stakladen undervejs. Hverken langhus eller staklader synes nedbrændte.

Ud fra de sparsomme og vanskeligt daterbare fund samt foreløbige iagttagelser af bygningernes grundplan synes gårdsenheden at kunne placeres indenfor ældre jernalder, sandsynligvis ældre romersk jernalder.

Øvrige anlæg på EG-2

På feltet fandtes øvrige ca. 25 fyldskifter som kan karakteriseres som stolpehuller, men ingen af disse synes at kunne indgå i nogen sikker erkendtbar struktur. En samling fyldskifter ca. 6 meter nord for hus 1 kunne danne spor efter endnu en bygning, især Ø-V rækken A 1554-1557. Dog var disse i de fleste tilfælde kun bevaret som svage bundrester af mulige anlæg. Det kan derfor, med den ringe dybde på stolperne i hus 1 in mente, ikke udelukkes, at der er her tale om en totalt nedpløjet bygningskonstruktion, hegn el. lign, der således har haft omtrent samme orientering som hus 1, parallelt forskudt for dette.

Der undersøgte 6 spredte muldede gruber; én grube kan karakteriseres som en kogestensgrube. En muldopfyldt lavning, som blev delvist afrømmet, ligger umiddelbart øst for til østgavlen på hus 1 (A 1547). Den oprindeligt fugtige lavning kan have fungeret som udsnidsområde i direkte tilknytning til huset. En anden delvist afrømmet lavning ses sydvest for bygningerne (A 1535), og kan ligeledes have fungeret som udsnidsområde.

Fund på felt EG-2

Fra grube A 1527 er opsamlet et groft flintafslag; fra grube A 1532 er opsamlet store klumper brændt lerklining med afstrøget flade samt ubrændte dyreben; fra overfladen af lavningen A 1535 er opsamlet lidt dyreben, groftmagrede skår samt del af et fintmagret tyndvægget lille kar. Fundene repræsenterer typisk bopladsaffald. Keramikken må dateres indenfor ældre jernalder.

Felt EK-2

Udvidelse på ca. 35x40 meter, ca. 1400 m², over grøfterne EK og EL. Der fremkom ca. 130 fyldskifter, hvoraf de ca. 100 blev undersøgt. Af disse kunne omtrent 60 karakteriseres som stolpehuller, 5 som gruber, 2 som kogestensgruber. Omtrent 10 ikke undersøgte anlæg karakteriseres ud fra overfladen tillige som gruber. I adskillige udbredte uregelmæssige større og mindre muldede plamager blev der foretaget enkelte undersøgelser; plamagerne tolkes som dele af kulturlag og muldopfyldte lavninger. Ca. 25 fyldskifter blev slettet som værende moderne muldrester, stenspor, undergrundsvariationer o.l.

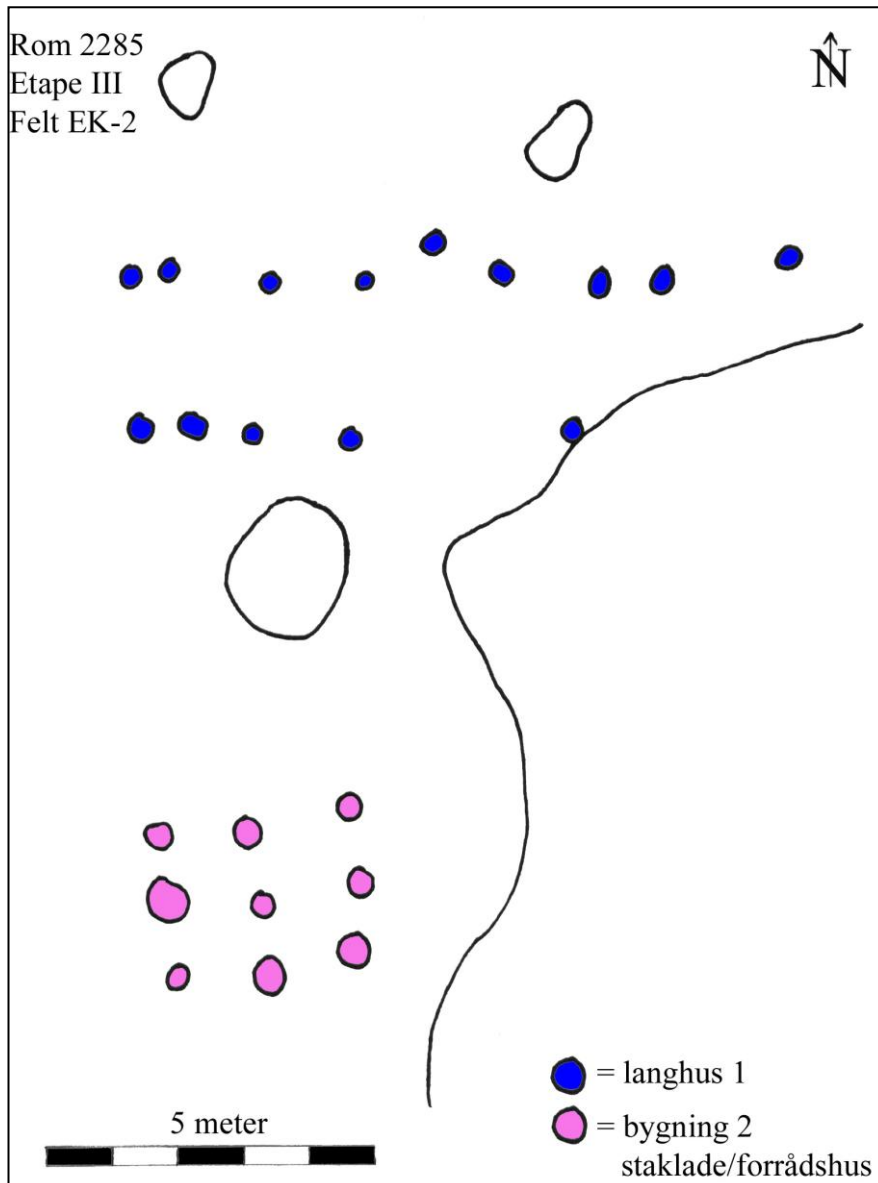

Fig. 3

Udsnit af bopladsen på felt EK-2. Nordligst er markeret de tagbærende stolper i langhus 1, et beboelseshus. Syd herfor ses et solidt funderet forrådshus. De mange stolper har kunnet bære en stor vægt, hvorfor forrådshuset sandsynligvis har stået på stolper nogle meter over jordoverfladen. Således har man kunnet opbevare korn, røget- og saltet kød etc. beskyttet mod rovdyr, hunde og svin. Bopladsen dateres indenfor yngre førromersk-ældre romersk jernalder, ca. Kr. f.

På felt EK-2 fandtes spor af 6 forskellige bygninger. Nordligst ses et dårligt bevaret langhus med sandsynligvis 8 dobbelte sæt tagbærende stolper, 10 meter langt og 2,5 meter bredt (hus 1). Huset tolkes som et beboelseshus. Det synes ikke nedbrændt.

Få meter syd herfor ses en omtrent kvadratisk bygning bestående af 3x3 sæt tagbærende stolper indenfor ca. 2,5x3 meter (bygning 2). De kraftigt funderede og dermed godt bevarede bygningsspor indikerer at stolperne har kunnet bære en større vægt end en ”almindelig” bygning – sandsynligvis et kraftigt forrådshus hævet over jorden, beskyttet mod rovdyr. Bygningen er nedbrændt.

Sydvest herfor ses et langhus i 2 faser (hus 3 og 4), begge omtrent 10 meter lange og 2,5 meter brede, hver med omtrent 5 dobbelte sæt tagbærende stolper. Hus 3 synes nedbrændt, hus 4 ikke, hvorfor dette kunne være afløseren til hus 3. Husene er sandsynligvis beboelseshuse.

Umiddelbart vest herfor ses et mindre langhus bestående af 3 dobbelte sæt tagbærende stolper, 4,5 meter langt, 2,5 meter bredt (hus 5). Vest for dette ses endnu en lignende bygning ligeledes med 3 dobbelte sæt tagbærende stolper, 6,5 meter langt, 2,5 meter bredt (hus 6). Husene tolkes som økonomibygninger til hus 3 og 4. Begge huse synes nedbrændt.

Hvorvidt der har befundet sig to beboelseshuse med tilhørende økonomibygninger, dvs. to så tætliggende gårdsenheder på stedet samtidigt, er usikkert. Snarere er der tale om en gård i 2-3 faser, hvor nedbrændte bygninger er løbende erstattet. Gården dateres indenfor en periode af ældre jernalder, sandsynligvis indenfor starten af ældre romersk jernalder.

Øvrige anlæg på EK-2

På feltet undersøgtes øvrige ca. 10 fyldskifter som kan karakteriseres som stolpehuller, men ingen af disse synes at kunne indgå i nogen sikker erkendelig struktur. En samling fyldskifter ca. 4,5 meter NØ for hus 6 kunne danne spor efter endnu en bygning med Ø-V rækkerne A1765-67 og 1768-1770. Stolperne er ca. 20-35 cm brede og fra få til ca. 18 cm dybe. Den ringe dybde taget i betragtning kan de manglende stolper være bortpløjede.

Der undersøgtes en muldholdig grube (A1761), samt to kogestensgruber. En muldopfyldt lavning/kulturlag, som blev delvist afrømmet, ligger nord for husene 3-6 (A 1764). Heri blev der gravet et 1m² stort prøvehul, som viste at plamagen består af flere uregelmæssige rundede nedgravninger eller opfyld, i 2 horisonter. En oprindeligt fugtig lavning kan have fungeret som udsnidsområde i direkte tilknytning til husene på stedet. I nærheden af husene ses flere andre lignende amorfe muldede fyldskifter, især A 1753 syd for hus 3-5 og A 1347 øst for hus 1 og bygning 2.

Fund på felt EK-2

Fra fylden i A 1761 blev opsamlet skår af et hårdtbrændt glat fintmagret lerkar. Fra prøvehullet i A 1764 blev der opsamlet ben og tænder fra dyr samt randskår af et større kar med rundet let udadsvajet rand samt et randskår med fortykket rand med 2 brede facetter. Fundene repræsenterer typisk bopladsaffald. Keramikken må dateres indenfor ældre jernalder, sandsynligvis yngre førromersk-ældre romersk jernalder. Husene må dateres indenfor samme tidsrum.

Felt EL-3

Udvidelse på ca. 40x45 meter, ca. 1800 m², over grøfterne EL og EM. Der fremkom i alt ca. 200 fyldskifter, hvoraf de ca. 160 blev undersøgt. Af disse kunne omtrent 117 karakteriseres som stolpehuller, 7 som gruber, 2 som kogestensgruber samt 1 som muldopfyldt lavning/kulturlag. 30 fyldskifter blev slettet som værende moderne muldrester, stenspor, undergrundvariationer o.l. Blandt

de ikke-undersøgte anlæg synes ca. 25 at have været spredte stolper uden synlig samlet struktur og ca. 15 muldede gruber samt et par kogestensgruber. To store delvist afrømmede amorfe lavninger/kulturlag hhv. øst og vest for bopladsen blev undersøgt med et 1m² prøvehul i den vestlige lavning (se nedenfor).

På felt EL-3 fandtes spor af mindst 5 forskellige bygninger:

Hus 1 på ca. 10 x 2,5 meter, rektangulær grundplan, kraftige tagbærende stolper, 4 dobbelte sæt. Huset tolkes som en økonomibygning; den er stratigrafisk ældre end det delvist overlappende hus 2. Huset er nedbrændt. Der er tilknyttet et offerkar til huset.

Hus 2 på ca. 16 x 2,5 –3 meter, let trapezoid grundplan i øst, rektangulær i vest. Solide tagbærende stolper, 6 dobbelte sæt. Huset tolkes som et langhus til beboelse. Det er stratigrafisk yngre end det delvist overlappende hus 1. Huset er evt. nedbrændt.

Hus 3 på ca. 6 x 2 meter, rektangulær grundplan. Solide tagbærende stolper, 3 dobbelte sæt. Huset tolkes som en økonomibygning. Huset synes tilknyttet et offerkar. Huset er ikke brændt.

Hus 4 på ca. 8 x 2-2,5 meter, let buede længdeforløb. Solide tagbærende stolper, 4 dobbelte sæt. Huset tolkes som en økonomibygning. Huset er ikke brændt.

Hus 5 på 12 (15) x 2,5 meter, rektangulær grundplan. Vægstolper anslår en husbredde på ca. 6 meter. Solide tagbærende stolper, 5 dobbelte sæt. Huset tolkes som et langhus til beboelse. Det er tilknyttet et offerkar. Huset er evt. brændt.

Ud fra stratigrafiske og horisontale iagttagelser anses bygningerne at udgøre én og samme gårdsenhed i 2 kronologiske faser: Fase 1: Langhus 1 med tilhørende økonomibygning 4. Fase 2: Langhus 5 med økonomibygningerne 1 og 3. Der synes ikke langt mellem de to faser; fase 2 synes at følge direkte efter fase 1. I begge gårdsfaser er der nedsat offerkar inde i husene. Keramik fra offerfundene og øvrige skår fra bopladsen må alle dateres indenfor ældre jernalder, sandsynligvis ældre romersk jernalder. Også denne boplads er lagt på et tørt plateau, afgrænset af muldopfyldte lavninger. Lavningerne synes jvf. deres fundindhold at være opfyldt i forbindelse med bosættelsen, anvendt til affaldsdeponering af husholdningsaffaldet i form af bl.a. lerkarskår og slagteben.

Øvrige anlæg på EL-3

På feltet undersøgtes øvrige ca. 57 fyldskifter som kan karakteriseres som stolpehuller, men ingen af disse synes at kunne indgå i nogen sikker erkendbar struktur. En øst-vest gående samling fyldskifter lige nord for hus 1-3 kunne danne spor efter endnu en bygning, med stolperne 1839-1840, 1842-48. Stolperne er ca. 20-45 cm brede, 18-38 cm dybe. Dog mangler for mange i forløbet til at danne en overbevisende grundplan. Den øst-vest gående række 1947-49+1951 kan være rester af endnu en bygning eller hegn. De fleste af de øvrige spredte stolper ses lige nord for hus 2.

Der undersøgtes to kogestensgruber, hvilke der var få af på bopladsen. Den muldopfyldte lavning/kulturlag 1793 (hænger sammen med 1925) nær vestenden af hus 2 blev delvist undersøgt via et 1m² stort prøvehul, der viste en ca. 50 cm dyb rundet nedgravning/muldopfyldt lavning. Mulden indeholdt genstande (se nedenfor).

I de undersøgte muldede gruber fandtes intet. Disse ses spredt mellem husene

Fund på EL-3

I kogestensgruben 1836 fandtes et groftmagret hårdtbrændt rundet bugskår. Det er usædvanligt at finde skår i sådanne anlæg. Skåret kan derfor stamme fra den muldede lavning, som kogestensgruben var gravet ned i. Skåret dateres indenfor ældre jernalder.

I den muldopfyldte lavning 1793 fandtes i prøvehullet bl.a. bugskår af et lille rundbuget fintmagret hårdtbrændt kar med kort udadsvajet lige afskåret rand samt øvrige skår af andre fintmagrede hårdtbrændte mindre kar. Desuden fandtes fragmenter af dyrebene og tand. Skårene dateres indenfor ældre jernalder, sandsynligvis ældre romersk jernalder. Genstandene er typisk bopladsinventar.

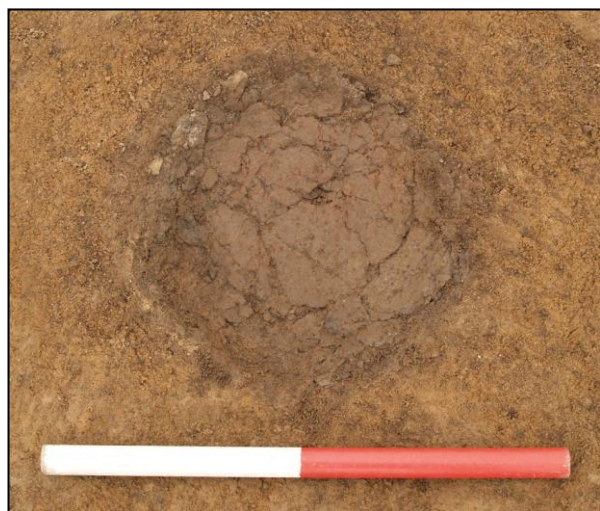

Fig. 4
Bunden af lerkar, fundet i lille nedgravning (A 930).
Karret har været sat ned som et offerkar indenfor i et
langhus til beboelse (hus 5) omkring Kr. f.

Offerkar på bopladsen

På bopladsen tiltrækker 3 anlæg sig særlig opmærksomhed. Alle findes indenfor 3 forskellige huses grundplan (markeret med grønt på kopi af plantegninger). Der er tale om nedgravninger og deponeringer af større lerkar. Disse tolkes som offerkar, nedgravet indenfor i husene, på et tidspunkt i husenes levetid. To af karrene syntes nedsat hele i egne nedgravninger tilpasset karrets størrelse, det tredje nedsat i skår oveni sløjfet stolpe. Keramikken dateres indenfor ældre jernalder.

Fig. 5
Bunden af lerkar, fundet i lille nedgravning (A
1882). Karret har været sat ned som et offerkar
indenfor i et udhus (hus 1) omkring Kr. f.

Fig. 6
Oveni en sløjfet tagbærende stolpe var der nedgravet
delene af et stort lerkar; oveni karret var lagt en stor
sten, som har knust det. Karret er nedsat som et offerkar
nær en tagbærende stolpe i et udhus (hus 3) omkring
Kr. f.

Felt EM-3

Udvidelse på ca. 20x30meter, ca. 600 m², over grøften EM. Der fremkom i alt ca. 55 fyldskifter, hvoraf alle blev undersøgt på nær en delvist afrømmet grube/lavning (A 1526). Af disse kunne omtrent 50 karakteriseres som stolpehuller. Ca. 5 fyldskifter blev slettet som værende moderne muldrester, stenspor, undergrundvariationer o.l.

På felt EM-3 fandtes spor af 4 bygninger.:

Hus 1 med 4 dobbelte sæt tagbærende stolper, 11x2,5 meter, rektangulær grundform, orienteret ØSØ-VNV. Huset tolkes som et langhus til beboelse. Huset synes ikke brændt.

Hus 2 med 4 sæt tagbærende stolper, 13x2,5 meter, rektangulær grundplan, orienteret Ø-V. Huset tolkes som et langhus til beboelse. Huset synes ikke brændt. Det overlapper delvist med hus 1; det indbyrdes kronologiske forhold kan ikke afgøres.

Hus 3 med 2 (3) dobbelte sæt tagbærende stolper, 3(7)x3 meter, kvadratisk (trapezoid) grundplan. Det er usikkert hvorvidt der er tale om en kvadratisk staklade eller et lille langhus med ”skæv” østende, i så fald en mindre økonomibygning. Bygningen er evt. brændt.

Hus 4 med 3 dobbelte sæt tagbærende stolper, 5,5x2 meter, rektangulær grundplan, orienteret ØSØ-VNV. Bygningen overlapper med bygning 3; deres indbyrdes kronologiske forhold kan ikke afgøres. Bygningen tolkes som en mindre økonomibygning; den er ikke brændt.

De fire bygninger repræsenterer én og samme gårdsenhed i to faser; ingen af dem har tydelige tegn på nedbrænding. De to langhuse 1 og 2 har på et givet tidspunkt afløst hinanden. Hvert hus har haft tilknyttet et mindre økonomibygning, hus 3 og 4. Hvis man har bygget langhus og økonomibygning i samme retning, har hus 1 været samtidigt med hus 4, hus 2 med hus 3. Hus 3 (staklade?) ligger dog bemærkelsesværdigt tæt på gavlen af langhus 2. Hvis tilhørsforholdet i stedet er langhus 1 og bygning 3, er der lidt mere afstand bygningerne imellem. I så fald har beboelse og økonomibygning ikke haft samme orientering. Gårdsenheden må ud fra en foreløbig typologisk datering placeres indenfor ældre jernalder.

Øvrige anlæg på EM-3

Omkring husene ses spredte stolper, der ikke kan samles til nogen tydelig struktur. En delvist afrømmet muldplamag 1526 øst for husene kan udgøre en grube/lavning.

Fund på EM-3

Der blev kun fundet nogle enkelte små skårfragmenter i stolpe 1515; disse kan ikke anvendes til nærmere datering. Husenes form og lighed med øvrige på området må placere dem indenfor ældre jernalder.

Kogestensgruberne

Ved prøvegravningen fandtes relativt mange kogestensgruber, koncentreret til arealets østlige del. Kogestensgruber er nedgravede gruber fyldt med ildskørnede sten, opvarmet på et bål. Mellem stenene har man lagt indpakkede fødevarer, der så er blevet kogt/stegt mellem de glohede sten. De reelle bosættelsesspor fandtes udelukkende på den vestlige del af arealet, især i form af stolpespor. Efter selve udgravningen kan det samme billede bibeholdes. Gårdsenhederne dominerer landskabet i vest, omgivet af de våde lavninger. Der ses kun få kogestensgruber på selve bopladserne; alle er rundede. De fleste holder god afstand til husene; én ses indenfor et hus' grundplan (hus 1, DZ-1). Ingen forstyrres eller forstyrres af stolpehuller, hvilket bl.a. kunne sandsynliggøre deres samtidighed med gårdene.

På DZ-1 ses 5 kogestensgruber, 3 i bopladsens sydvestlige hjørne, 2 på den østlige del (A 641,1376,1395,1433,1449). På EG-2 og EM-3 ses ingen. På EK-2 ses 3 kogestensgruber, 1 vestligt på arealet, 1 sydligt og 1 lige nord for hus 5 (A1759,1792,1979).

På EL-3 ses 3 kogestensgruber, 1 nedgravet i muldopfyldt lavning øst for husene, 1 i muldopfyldt lavning vest for husene samt 1 lige nord for hus 5 (A1823,1836,1943).

Der er således i alt kun ca. 11 kogestensgruber spredt enkeltvis i lille antal på selve bopladserne. To af dem ligger i tæt kontekst til opfyldte vådområder ved husene.

Derimod ses på mindst 20 steder i det østlige område, enkeltvis eller i mindre samlinger, tæt ved eller direkte på kanten af en våd lavning. Udvidelse til større felter ville utvivlsomt have bragt deres antal op.

Til sammenligning fandtes på hele den store etape II med bl.a. 4 bopladser fra samme periode kun ca. 15 kogestensgruber. Det ser således ud til at det østlige hjørne af etape III er et landskab, hvor man har færdedes og udført specielle handlinger, tilknyttet anlæggelse og brug af kogestensgruber. Samme handlinger ser ud til også at have fundet sted på selve bopladsen, men i mindre udstrækning.

Ifølge nyere forskning indgår kogestensgruber i rituelle handlinger på lige fod med ofringer i vådområder, kendt fra i stort tal fra ældre jernalder, bl.a. våben, smykker, lerkar, slagtedyr og mennesker, de berømte moselig. Samtidig med rituelle handlinger ved vådområderne kan man have tilberedt og indtaget fødevarer fra kogestensgruberne. Det østlige område på etape III kan derfor have udgjort ”det rituelle landskab” for de samtidige bosættelser både på etape II og III.

Sammenfatning og konklusion – etape III

Område 28 udgør et areal på i alt ca. 12 ha. og er i lighed med etape II præget af adskillige lavninger. Mellem små gentagne lavninger ses adskillige små bakkeøer, åse og plateauer, hvor der på flere ses spor efter bosættelse i form af stolpespor, gruber, kulturlag og kogestensgruber. På 5 plateauer blev der afrømmet udgravningsfelter på 600-1800 m². På alle 5 steder kunne tilstedeværelsen af gårdsenheder bekræftes.

Gårdsenhederne, etape III

På felt DZ-1 fandtes en gårdsenhed, bestående af et langhus i én fase (hus 1). I en stolpe var nedsat et offerkar. Til langhuset har hørt en økonomibygning og staklade i 2 faser (hus 2 og bygning 4, samt hus 3 og bygning 5). Økonomibygningen 2 synes nedbrændt og erstattet af den ubrændte bygning 3. Gårdsenheden har fungeret indenfor én periode, med fornyelse af økonomibygningerne undervejs, tilsyneladende pga. brand.

Ud fra foreløbige iagttagelser af visse af bygningernes let trapezoide grundplan samt keramik fra bopladsen synes gårdsenheden at kunne placeres indenfor ældre førromersk jernalder, ca. 500-200 f. Kr.

På felt EG-2 var anlagt en gårdsenhed, bestående af et langhus (hus 1) med tilhørende staklade i 2 faser (bygning 2 og 3); ældst er bygning 2. Gårdsenheden har fungeret indenfor én periode, med fornyelse af stakladen undervejs. Hverken langhus eller staklader synes nedbrændte.

Ud fra de sparsomme og vanskeligt daterbare fund fra bopladsen samt foreløbige iagttagelser af bygningernes grundplan må gårdsenheden sandsynligvis placeres indenfor ældre romersk jernalder, ca. Kr. f.

På felt EK-2 fandtes spor af mindst 6 forskellige bygninger: Et langhus (1) med evt. tilhørende 3x3 sæts staklade (2) samt to overlappende langhuse (3 og 4), hvor det ubrændte langhus 4 kan afløse det nedbrændte langhus 3. To mindre bygninger vest for langhusene (5 og 6) tolkes som økonomibygninger, der sandsynligvis tilhører langhusene 3 og 4.

Der er sandsynligvis tale om den samme gårdsenhed i 2 (3) faser, hvor nedbrændte bygninger er løbende erstattet. Gårdsenheden dateres indenfor starten af ældre romersk jernalder, ca. Kr. f.

På felt EL-3 fandtes spor af mindst 5 forskellige bygninger. Ud fra stratigrafiske og horisontale iagttagelser synes bygningerne at udgøre én og samme gårdsenhed i 2 kronologiske faser med kort tidsmæssig kontekst: Fase 1: Langhus 1 med tilhørende økonomibygning 4. Fase 2: Langhus 5 med økonomibygningerne 1 og 3. Flere af bygningerne er nedbrændt. I begge gårdsfaser er der nedsat offerkar inde i husene. Keramik fra offerfundene og øvrige skår fra bopladsen må dateres indenfor ældre romersk jernalder, ca. Kr. f..

På felt EM-3 fandtes spor af 4 forskellige bygninger, der repræsenterer én og samme gårdsenhed i to overlappende faser; ingen er nedbrændt. De to langhuse 1 og 2 har på et givet tidspunkt afløst hinanden, hver tilknyttet en mindre økonomibygning, hus 3 og 4. Hvis langhus og økonomibygning er bygget i samme retning, hører langhus 1 sammen med hus 4, langhus 2 med hus 3. Gårdsenheden må ud fra en foreløbig typologisk datering placeres indenfor ældre jernalder.

Gårdsenhedernes samlede karakteristika

På alle 5 plateauer ses gårdsenheder i 1 eller 2 faser med kort tidsmæssig kontekst. Alle gårde er omgivet af våde lavninger, der i flere tilfælde er fyldt op under bosættelsen med muld og husholdningsaffald. Bygningerne afløser hinanden på selve stedet med større eller mindre evt. ”skævt” overlap, eller de er flyttet få meter i forhold til hinanden. Hver gårdsenhed består af et langhus på oftest 10-12 meters længde, enkelte op til 16 meter. Bredden er ganske ensartet, oftest 2,5 meter, nogle på 3 meter. Enkelte fund af vægstolper antyder en afstand fra disse til de tagbærende på ca. 1 – 1,5 meter. Ved fire langhuse ses offerkar nedsat inde i husene, nær væggene.

Tilknyttet langhuset ses 1-2 mindre økonomibygninger, ved siden af eller i langhusets længderetning. Deres længde varierer indenfor 4,5 – 10 meter, bredden fra 2 – 2,5 meter. Ved nogle af gårdene ses tillige en kvadratisk staklade på 2,5 – 3 meters bredde, sat af 2x2 stolper; i ét tilfælde ses en kraftigere dimensioneret forrådsbygning med 3x3 stolper.

De fleste bygninger på etape III er rektangulære i grundplan, færre er let trapezoide. Sidstnævnte tilhører sandsynligvis den ældste periode på området, ældre førromersk jernalder, mens de fleste andre gårde må dateres indenfor sen førromersk jernalder og starten af ældre romersk jernalder, ca. Kr. f.

Der er gjort fund af keramik fra ovennævnte perioder på næsten alle bopladserne, i form af skår fra gruber og lavninger der omgiver husene. Da der ikke ses spor af fortidig aktivitet hverken før eller senere end ældre jernalder, må de daterede lerkarskår og selve bygningerne med stor sandsynlighed kunne tilknyttes hinanden.

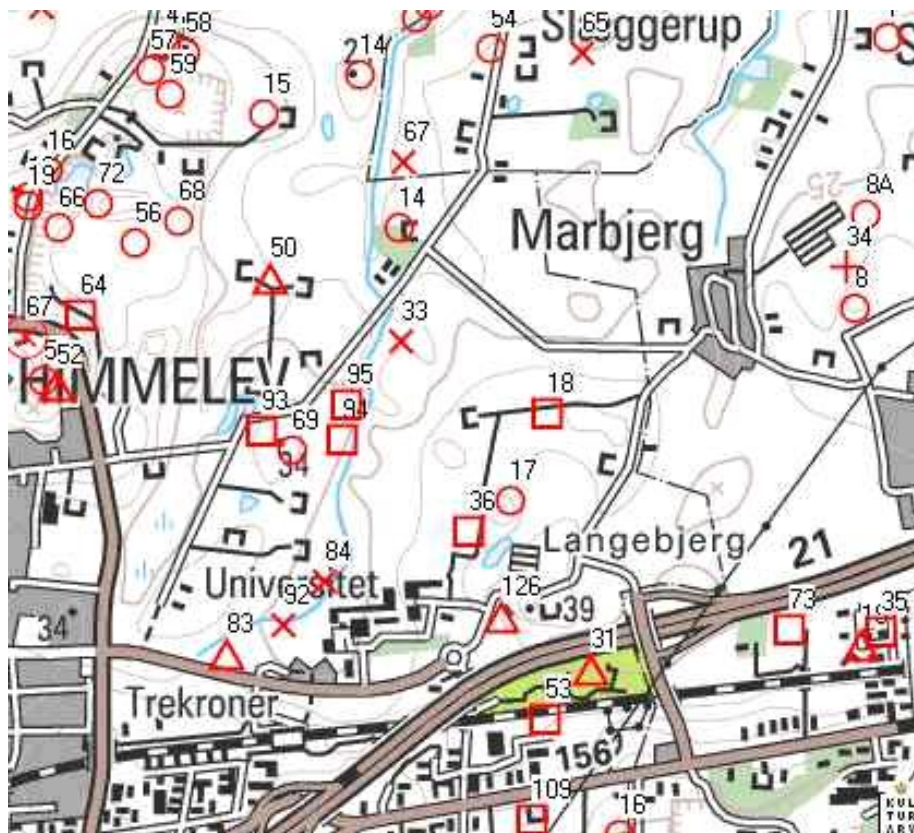
Flere af gårdene kan have eksisteret samtidigt; med den korte afstand mellem plateauerne må disse have indgået i en form for fællesskab omkring f.eks. græsningsarealer og agerdyrkning. I det østlige område på etape III ses kogestensgruberne at dominere, hvorfor gårdsamfundets fælles rituelle landskab kan findes hér. Et fælles afgrænset landsbyfællesskab som de kendes f.eks. fra Jylland fra perioden er der ikke tale om her på Sjælland. Her har enkeltgårde med andre former for fællesskab domineret agerlandskabet.

De 4 gårdsenheder på etape II umiddelbart syd herfor, ligeledes dateret indenfor førromersk - ældre romersk jernalder, skal naturligvis ses i samme kontekst som de 5 gårde på etape III. De 9 gårde synes at have eksisteret indenfor en given periode af førromersk og ældre romersk jernalder, flere af dem sandsynligvis samtidigt. De store undersøgelser på etape II og III har således givet et unikt billede af et samlet lokalt gårdsamfund – med tilhørende rituelt landskab - fra den tidlige jernalder på Sjælland.

Perspektiver og videre undersøgelser i fortidsmindelandskabet

De mange ha afrømmet muld har givet os et unikt overblik over fortidige aktiviteter i et samlet større lokalt område. Fremkomsten af gårdsamfundene på etape II og III er det første større overblik, opnået i denne del af Sjælland. Fortidsminderne giver derfor et helt nyt og unikt bidrag til forskningen i den tidlige jernalders bosættelsesmønster på Sjælland. Flere og flere undersøgelser på Sjælland viser at bosættelsesmønstret er forskelligt fra f.eks. det jyske. Resultaterne her fra Trekroner vil indgå i den fremtidige forskning på området.

Ved fremtidige anlægsarbejder i Trekroner-området er der derfor al mulig grund til at forvente yderligere fremkomst af bosættelser, bl.a. på arealerne mellem de nuværende byggemodnede områder og ind mod Roskilde. Der er også grund til at forvente fremkomsten af gravpladser tilhørende de ældre jernalders bosættelser – samt bosættelser tilhørende vikingetidsgravene ved Grydehøj. Der er således al mulig grund til fortsatte prøveundersøgelser forud for alle anlægsarbejder i området.

Udsnit af topografisk kort 1:100.000 med angivelse af registrerede fortidsminder. Cirkel nr. 17 angiver Grydehøj, firkant nr. 18 ældre jernalders boplads, undersøgt 1984. Firkant nr. 36 angiver spor af bopladsaktiviteter, undersøgt i 2005 (etape I). Etape III befinder sig lige nord for sb. 18.

Topografi, terræn og undergrund

Undersøgelsesområdet ligger på et bakket morænelandskab, nord for den øst-vest gående markvej/tilkørselsvej til Skademosegård. Fra omtrent midt på området falder terrænet mod nord. Området er præget af flere mindre morænebakkeøer og plateauer, hvorimellem der flere steder ses nu muldopfyldte fugtige eller våde lavninger. På flere af bakkeøerne registreredes spor af bosættelsesaktivitet i form af gårdsenheder (se nedenfor). Undergrunden består overvejende af gulbrun ler, blandet med sand, flere steder med større indslag af sten og flintknolde, samt evt. klumper af kridt og kalk. Disse forhold hæmmede til tider afrømningen, idet fladen blev ”kradset op”.

Baggrund og begrundelse for udgravningen

Roskilde Kommune har i januar 2005 vedtaget en rammelokalplan for Trekroner Øst, hvor der med tiden skal udvikles en bydel med vejforløb, beboelse m.m.(lokalplan 406). I foråret og sommeren 2005 blev der foretaget forudgående prøvegravning og udgravninger på etape I. Undersøgelser på etape II blev iværksat og afsluttet i det tidlige efterår 2005. Prøveundersøgelser på det nordligste lokalplansområde, etape III, blev iværksat og afsluttet i september og oktober 2005 (se rapporter). Udvidede undersøgelser med baggrund i prøveundersøgelserne på etape III blev foretaget i foråret 2006 (denne rapport).

Udgravningens data

Ansvarlig leder: museumsinspektør Jens Ulriksen

Daglig leder: cand. mag., arkæolog Birgitte Borby Hansen, Roskilde.

Assistent: Tina Rasmussen, David Brink og Katrine Moberg Riis fra Saxo Institutet, Kbh.'s Universitet samt Kasper Wurr Stjernqvist fra middelalderarkæologi på Moesgaard. Holbæk Museum stod for opmålingen med totalstation. Maskinfører Finn fra entreprenørfirmaet JL Entreprise, Køge, stod for afrømningen med gravemaskine CAT 312 på larvefodder, med 2 meter rabatskovl. Området for etape III henlå med fortsat åbne søgegrøfter i brakmark. Søgegrøfter blev tidligt i forløbet frigivet til tildækning af NCC og forpagter Beske, ligesom forladte udgravningsfelter løbende blev frigivet og tildækket.

Undersøgelserne blev påbegyndt d. 31/3 og afsluttedes d. 24/5-05 . Vejret var for april almindeligt forårsvejr skiftende mellem sol, skyet og regn, i starten af måneden tillige med slud, fra 2-10 grader +C, i slutningen af måneden stigende til ca. 15 grader +C. I maj var der i starten af måneden en periode med sol og tørke og temperaturer på op over 20 grader + C, hvilket lynhurtigt udtørrede overfladen. Resten af måneden faldt temperaturen til ca. 12-14 grader +C med overskyet vejr, lidt fugt og dermed bedre undersøgelses- og iagttagelsesforhold.

Udgravningsmetode

Udgravningsfelterne blev anlagt på områder udpeget ved prøveundersøgelserne. Under afrømningen blev relevante fyldskifter indridset med skovl og afmærket med farvede pinde. Efter afrømning blev der etableret målesøm til manuel fladetegning i 1:50 på millimetertegneplast. Snittegninger i 1:10 og beskrivelse af anlæg blev foretaget på millimeter plastark, samt i mindre grad, på fortrykte papirark. Pga. den hårde lerede jordbund, måtte anlæg snittes med spade, mens profiler efterfølgende blev afrenset med ske. Der anvendtes udelukkende digitalfotos til dokumentation.

Bygningskonstruktioner er udskilt ved gennemgang og sammenligning af de snittede stolper in situ sammen med iagttagelser på plantegninger. De udskilte bygninger blev for overblikkets skyld

undervejs markeret med træpæle, venligst leveret af NNC's landmåler. I tvivlstilfælde blev "manglende" stolper i et sæt eller en bygningsstruktur eftersøgt ved udmåling (udskridtning) indenfor en antaget grundplan og fladeafrensning, hvorved der kunne fremkomme "ekstra" stolper, som det ikke havde muligt at erkende ved maskinafrømningen. Bl.a. blev dette foretaget i relevante tilfælde i "enden" af bygninger for at være sikker på deres fulde længde.

Dataliste

Ansvarsmuseum: Roskilde Museum, j. nr. 2285

KUAS FOR 2003-2122-0835

Trekroner Øst

Roskilde Dms.

Stednr. 020410

Sogn Roskilde Dms.

Herred Sømme

Amt København

Originaldokumentation og oldsager opbevares efter undersøgelsens afslutning på Roskilde Museum.

Litteraturliste

Arkæologiske udgravninger i Danmark 1998.

Borby Hansen, B. 2004: Kogestensgruber – almindelig men mystiske! Liv og Levn 18. Næstved Museum.

Björhem, N. & Säfvestad, U. 1993: Fosie IV. Bebyggelsen under brons- og järnålder. Malmöfynd 6. Arlöv.

Gustafson, L, Heibreen, T. & Martens, J. 2005: De gåtefulle kokegroper. Kokegropseminaret 31. november 2001. Varia 58. Kulturhistorisk museum, Fornminneseksjonen, Universitetet i Oslo

Henriksen, M.B. 2005: Danske koge-gruber og koge-grubefelter fra yngre bronzealder og ældre jernalder. I: Gustafson, L, Heibreen, T. & Martens, J. 2005: De gåtefulle kokegroper. Kokegropseminaret 31. november 2001. Varia 58. Kulturhistorisk museum, Fornminneseksjonen, Universitetet i Oslo

Jensen, J. 2003: Danmarks Oldtid. Ældre jernalder 500 f. Kr.-400 e. Kr. Gyldendal. København.

Schmid, E. 1972: Atlas of Animal Bones For Prehistorians, Archaeologists and Quaternary Geologists. Elsevier Publishings Company. Amsterdam-London-New York.

Sarnäs, P. & Nord Paulsson, J: 2001: Öresundsförbindelsen. Skjutbanorne 1B & Elinelund 2A-B. Malmö Kulturmiljö, rapport nr. 9.

TIDSTAVLE

Periode	Underperiode	Kalenderår f./e. Kr.
Middelalder	Senmiddelalder	— 1536
	Højmiddelalder	— 1400
	Tidlig middelalder	— 1050
	Vikingetid	— 775
Jernalder	Germansk jernalder	— 375
	Romersk jernalder	— Kr. fødsel
	Føromersk jernalder	— 500
Bronzealder	Yngre bronzealder	— 1100
	Ældre bronzealder	— 1700
	Sen-neolitisk tid	— 2400
Bondestenalder	Enkeltgravstid	— 2800
	Mellem-neolitisk tid	— 3200
	Tidlig-neolitisk tid	— 3900
Jæger- samlersstenalder	Ertebøllekultur	— 5400
	Kongemosekultur	— 6800
	Maglemosekultur	— 9000
Ældste stenalder / Palæolitikum	Ahrensburgkultur	— 10000
	Brommekultur	— 11500
	Federmesserkultur	— 12000
	Hamburgkultur	—